

Recenzný posudok

REFORMÁCIA A UMENIE. Zborník z teologickej konferencie ECAV na Slovensku. Bardejovské Kúpele 18. – 20. októbra 2017. Liptovský Mikuláš : Transcius, 2018

Zborník zahŕňa prednášky zahraničných a domácich prednášateľov a biblické úvahy duchovných pri pobožnostiach (M. Chalupka, R. Pačmár, J. Vereščak, O. Koč st., manželia Velebírovci, R. Grega), ktoré odzneli na teologickej konferencii ECAV v Bardejovských Kúpeľoch (18. - 20. 10. 2017) a tiež na všeobecnej pastorálnej konferencii vo Zvolene (22. 5. 2017). Nosnou tematikou teologickej konferencie bola *Reformácia a umenie*. Jej cieľom bolo priblížiť rôzne témy vzájomných vzťahov reformácie a kultúry, najmä otázku vplyvu reformácie na rôzne druhy umenia, na spôsoby umeleckého stvárnenia reformačných myšlienok, ale aj opačne: priblížiť zástoj umenia u Luthera, v reformácii a v evanjelickej cirkvi.

Tento zámer treba pokladať za dôležitý, pretože podľa mnohých reformácia ako čisto náboženské hnutie nemala vraj na rozdiel od renesancie vážnejší záujem o iné oblasti, napr. filozofiu, literatúru, umenie, alebo ich priamo odmietala. Je pravdou, že reformátori sa sústreďovali na problémy teologické a cirkevné, a nie všeobecne kultúrne, ale neobstojí tvrdenie, že nemali záujem o umenie. Podobne sú jednostranné tvrdenia, že vtedajší umelci nemali vážnejší vzťah k reformácii. Naopak, mnohí slávni renesanční maliari boli súčasne aj maliarmi reformácie, ako Matthias Grünewald, Albrecht Dürer, Lucas Cranach st. a ďalší.

Faktom je, že vzťah nemeckej reformácie k umeniu nebol spočiatku bezproblémový. Umenie nestálo v centre pozornosti Luthera a jeho spolupracovníkov. Až neskôr sa prejavil kladný postoj reformácie k umeniu. Bolo však potrebné prekonať krízu, ktorú nielen vo vzťahu k umeniu vyvolal vo Wittenbergu Karlstadtov radikalizmus. Jeho znakom, okrem iného, bolo podobne ako v husitstve obrazoborectvo. Z Lutherovho odmietnutia obrazoborectva môžeme vyvodit' jeho vyvážený postoj k cirkevným reformám v duchu Písma, ale aj k umeniu. Luther umenie nepokladal za modlárstvo. Je všeobecne známy jeho mimoriadny zmysel pre hudbu, ktorú „vysoko oceňoval ako nádherný dar Boží, najbližší teológii“. Sám zložil veľké množstvo nábožných piesní, mnohé na základe prebásnenia žalmov. Podľa Luthera bola „hudba najlepší prostriedok ako si zachovať dušu a myseľ čerstvú“. S láskou k hudbe sa u Luthera spájala aj láska k poézii. Podobne mal kladný vzťah i k výtvarnému umeniu a osobne k mnohým známym maliarom, najmä ku Cranachovi staršiemu.

Práve na tieto a ďalšie dôležité fakty prednášatelia poukazovali. Ich zameranie zo širokého spektra vzájomných vzťahov reformácie a umenia bolo zaujímavé a rôznorodé. Prof. Igor Kišš prispel dvomi textami: prvý pojednával o uplatňovaní hudby na evanjelických službách Božích, druhý o využívaní výtvarného umenia ako Božieho daru podľa Luthera. Ev. farár a prof. Jochen Arnold z univerzity v Lipsku predniesol príspevok s názvom *Božie tóny. Úvahy o teológii hudby s Martinom Lutherom*, ktorý sa stretol so značným ohlasom. Prof. Walter Sparr z univerzity v Erlangen mal prednášku z oblasti angelológie o anjeloch, ktorí sú často zobrazovaní rôznymi druhmi umenia. Organovej hudbe sa venoval Janko Siroma v prednáške *Vplyv reformácie na vývoj organovej umeleckej tvorby*. Adriana Grešová z Katedry muzikológie FiFUK v Bratislave hovorila o kancionáli *Cithara sanctorum* z pohľadu dnešného hymnologického výskumu. Jej druhým príspevkom v zborníku je štúdia o *Duchovnej piesni v 16. a 17. storočí*. Otázkou vzťahu reformácie a výtvarného umenia sa zaoberala prof. Janka Krivošová. V obsažnej prednáške predstavila mnohé výtvarné diela svetových i našich umelcov, ako aj vzácne oltáre a oltárne obrazy. Tematike reformácie vo filme a v televízii sa venoval Miloslav Gdovin, teológ a dramaturg oddelenia náboženskej publicistiky RTVS. Posledným príspevkom bola prednáška gen. biskupa doc. Miloša Klátika s názvom *Reformácia a kultúrne dedičstvo ECAV na Slovensku*, v ktorej zdôraznil ideovú spätosť mnohých hmotných i nehmotných kultúrnych pamiatok na našom území s Lutherovou reformáciou, ako i prínos našich evanjelických osobností v rôznych vedných a duchovných oblastiach vrátane umenia.

Príspevky v zborníku charakterizuje odborný prístup a obsažnosť. Ich spoločným menovateľom je konštatovanie, že Lutherova reformácia umenie nielenže nezavrhla, ale sa k nemu postavila ústretovo a jeho hodnotu uznávala. Aj Lutherov priateľský vzťah s Cranachom a podporovanie jeho tvorby je toho dôkazom. Tvorba Grünwalda, Dürera a oboch Cranachovcov inšpirovaná Lutherovým učením je zasa potvrdením faktu, že aj medzi umelcami mal program reformácie svoje miesto. Sila a krása duchovných vnuknutí vyjadrených v ich dielach pod vplyvom Lutherových myšlienok je obdivuhodná. Ich zásluhou bolo nemecké výtvarné umenie 16. stor. významnou súčasťou európskej renesancie, a zároveň umením v duchu reformácie. Sú dokladom, ako možno umením, t. j. pôsobivým obrazom, slúžiť Bohu a duchovnému povzneseniu človeka.

V kontexte uvedených príspevkov, ktoré boli prirodzene orientované na Lutherovu reformáciu, však v zborníku trochu chýba aj pohľad Kalvína a švajčiarskej reformácie na umenie. Podľa tradičných názorov bol postoj švajčiarskych reformátorov k umeniu krajne negatívny, nakoľko po prevzatí katolíckych kostolov podporovali obrazoborecký prístup. V skutočnosti odmietali kult obrazov, ale nie umenie. Málo sa vie, že aj stroho a prísny dojem pôsobiaci Kalvín vedel oceniť úlohu umenia, keď v *Inštitúciách* napísal: „*Nie som taký predpojatý, aby som si myslel, že sa žiadne obrazy nemajú tolerovať. Lebo sochárstvo a maliarstvo sú dary Božie a preto žiadam, aby sa jedno i druhé riadne užívalo. Čo Pán prepožičal k svojej sláve a pre naše dobro, nech sa nepoškrňuje prevráteným užívaním a neobracia k našej skaze.*“ Podľa Kalvína umenie žije z univerzálnej Božej milosti, preto je potrebné si vážiť aj starých antických umelcov. Pritom je potrebné voči umeniu zachovávať istú bdelosť, lebo sa ľahko môže zvrhnúť na modloslužbu. Pravé umenie podľa Kalvína súvisí s úctou k Bohu, ktorý má byť uctievaný v duchu a pravde.

Luther ani Kalvín teda proti umeniu nebojovali, naopak. Podľa nich umenie nemôže vzbudzovať vieru v Boha, tú môže vzbudiť iba prijatie zvestovaného slova Božieho pôsobením Ducha Svätého. Ale hudobné či výtvarné dielo môže poslúžiť viere tým, že vyvolá v človeku silný zážitok, pocit úžasu nad Božou mocou a slávou. Tento úžas môže človeka aj dnes naplniť pokojom a prehĺbiť jeho vieru. V tomto smere obaja reformátori videli hlavnú funkciu umenia.

V zborníku sa ešte nachádzajú príspevky z pastorálnej konferencie vo Zvolene, a to prednáška *Tlkot srdca Dalitov*, ktorou biskup a prof. Suneel Busi Bhanu priblížil teológiu evanjelikov v Indii a sociálne problémy Dalitov, ako aj koreferát k nej od prof. Dalimíra Hajka. Takisto sú v zborníku publikované správy o ocenení duchovných pri príležitosti okrúhlych výročí ich ordinácie a stručné správy o oboch konferenciách (Bardejovské Kúpele, Zvolen).

Zborník *Reformácia a umenie* má hodnotný obsah, zasahujúci nielen do teológie, ale aj do iných disciplín a oblastí, za čo si zaslúži našu pozornosť, čo však najlepšie posúdia samotní čitatelia. Všetkým, ktorí sa podieľali na jeho príprave, osobitne na editorských a redakčných prácach, patrí srdečné poďakovanie.

V Bratislave 21. 4. 2018

Doc. ThDr. Peter Gažík, v. r.
Katedra cirkevných dejín EBF UK